

CONCEPTUL DE LIMITĂ ȘI ROLUL ACESTUIA ÎN ORGANIZAREA SPAȚIULUI GEOGRAFIC

THE CONCEPT OF LIMIT AND ROLE IN THE GEOGRAPHICAL SPACE ORGANIZATION

Vasile Zotic, Viorel Puiu***

Abstract. This work-paper try to debate the problem of the limits in contemporary geography. By your mind “the limits” play a very important role in the scientific field and these are used successfully in the territorial planning activity. The geographical limits are a consequence of the inner interactions of the geosystems as well as a consequence of the environment effects on the geosystems. The limits have a very important role in the sphere of geographical space and territory organization.

Cuvinte cheie: geografie teoretică, conceptul de limită, organizarea spațiului
Key-words: theoretical geography, the limit concept, space organisation

I. DEFINIREA NOȚIUNII DE LIMITĂ

Limită – punct extrem, margine (a unui obiect, suprafețe), capăt (DEX, 1996).

Mihai Ielenicz (1999) precizează că limita reprezintă marginea unui sistem, de la care intră în contact cu altele, respectiv valoare extremă spre care tinde desfășurarea unui proces sau manifestarea unei caracteristici. George Erdeli (1999) interpretează termenul de limită ca având semnificație geografică și că se referă la discontinuitățile dintre diferite regiuni naturale sau social-economice, folosit cu precădere în procesele de regionare fizico-geografice sau economico-geografice.

Este corect a presupune că fiecare geosistem trebuie să fie delimitat spațial. Determinarea limitelor zonelor de influență a geosistemelor asupra mediului înconjurător și a mediului asupra geosistemelor întâmpină, însă, mari dificultăți. Uneori dificultățile determinării limitelor pot fi lămurite prin deficitul de informație existent. Anumite greutăți în trasarea limitelor zonelor de influență a geosistemelor sunt determinate și de faptul că, intensitatea influenței scade odată cu mărirea distanței de la anumite “puncte sau spații centrale”.

Problema trasării limitelor este una din problemele fundamentale în științele naturii. În geografie aceasta are o însemnătate primordială, în special din punct de vedere practic, deoarece de limite depinde construcția modelelor cartografice de stare, dinamică a învelișului geografic, a modelelor de organizare a spațiului geografic și amenajare a teritoriului, prin capacitatea lor (a limitelor) de a defini spațio-temporal un geosistem, o porțiune din învelișul geografic. George Erdeli (1999) precizează că deși deseori redusă la o simplă linie, limita instaurează o ordine care nu este numai de natură spațială, ci și temporală.

Din punct de vedere gnoseologic, problema trasării limitelor este abordată de pe două poziții diametral opuse:

- unii geografi disting limitele ca fiind gândite și trasate pentru a atinge anumite scopuri într-un oarecare studiu, regionare sau clasificare, prin aceasta negând existența obiectivă a limitelor (Armand D., Neef E.).

* Universitatea “Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

** Universitatea “I. Fedkovich”, Cernăuți

Aparența lipsei limitelor în învelișul geografic este determinată de suprapunerea multitudinii de planuri de desfășurare a componentelor diferitelor sisteme pe aceeași unitate de spațiu, aceasta mascând structura și forma integrală a unui geosistem, realitatea geografică apărând ca o continuitate aparentă.

- alți geografi recunosc existența reală a limitelor, remarcând în același timp și dificultățile în fixarea lor (Soceava N.). Astfel, indiferent prin ce formă, metodă, tipuri de relații sau indici se va reprezenta un geosistem, nu există certitudinea că se vor găsi suficiente repere pe baza cărora să se demonstreze că elementele analizate ale geosistemului sunt în legătură cu multitudinea de alte elemente ale mediului sau ale altor geosisteme. Prin urmare, se poate considera că, fiecare component geosistemic și respectiv geosistem are o extindere limitată, acesta fiind separat de alte geosisteme sau de mediu prin limite, cu diferite grade de permeabilitate pentru relațiile de schimb material, energetic, informațional, care mențin de fapt geosistemele în starea de echilibru dinamic.

Practic, limita unui geosistem corespunde cu limita fluxurilor, cu limita ariilor de colectare și de degajare a materiei, dictate de legea gravitației și determinate pe baza modelelor gravitaționale. Limita ariilor de colectare trece prin zonele de divergență a fluxurilor (interfluvii, anticlinale, dorsală barică anticlionică, frontieră administrativă) iar a celor de degajare prin zonele de convergență (fund de vale, albie, sinclinal, talveg baric depresionar, așezări umane). Limitele rezultate în zonele de convergență au totuși un caracter relativ, deoarece, acestea limitează geosisteme care, de fapt, se integrează datorită interpătrunderii fluxurilor, aval de zona de convergență, într-un geosistem de rang superior. Astfel, delimitarea geosistemelor reprezintă o realitate gnoseologică, aceasta putând fi realizată doar pe o bază strict cantitativă. Ca premiză filosofico-conceptuală a reușitei acestei acțiuni (de delimitare) o reprezintă paradigma sistemică, care precizează că o realitate obiectivă (inclusiv realitatea terestră) este compusă din părți funcționale independente, care prin intermediul relațiilor de schimb formează entități sistemice noi, de rang superior.

- uneori însă se arată că, ambele poziții au un statut legal, prima poziție având un statut pragmatic iar cea de a doua un statut ontologic. Grigore M. (1993) precizează că, teoretic sau practic, presupus ori concretizat, multiplele categorii, tipuri de spații, componente, procese și fenomene geografice sunt marcate de factorul limită fără de care înseși elementele și componentele peisagistice nu pot fi înțelese, identificate și separate între ele, analizate, cercetate, corelate, interpretate teoretic sau fundamental, din punct de vedere al valorificării laturilor.

În concluzie, cea mai apropiată de adevăr se pare că este varianta în care ambele poziții au statut legal, limitele naturale existând în realitate în cadrul învelișului geografic, iar după modelul și de cele mai multe ori după traseul spațial al acestora fiind trasate și limitele antropice.

În ceea ce privește problematica abordării limitelor, se pun în evidență două căi de abordare a problemei:

- limitele geografice drept consecință a interacțiunii interne a geosistemelor (forma implicită a limitelor);
- limitele geografice drept consecință a efectelor mediului asupra geosistemelor (forma explicită a limitelor).

Grigore M. (1993) precizează că limitele se constituie ca părți integrante, prin calitățile lor, numeroaselor categorii funcționale de procese, fenomene, unități și subunități geografice. Ca urmare, limitele sunt, în mod obiectiv, elemente structurale care prezintă însușiri ce rezultă din specificul proceselor și fenomenelor geografice, componentelor naturale și ale celor umanizate, diferențierilor dintre teorii, compartimente sau sectoare, categorii distincte de peisaje.

2. VOLUNTARISMUL LIMITELOR

Problema identificării și trasării limitelor în cadrul spațiului geografic se constituie într-o preocupare primordială în abordarea fenomenelor spațiale, deoarece de aceasta depinde însăși localizarea obiectului de studiu (sistemelor geografice), cunoașterea vecinătății, dimensiunii spațiale a sistemului, fenomenului sau procesului, a tipologiei raporturilor de schimb.

La baza identificării limitelor geografice (naturale și trasării limitelor antropice sau post antropice) stau o serie de caracteristici cantitative și calitative ale spațiului geografic, sistemelor și componentelor sistemice cum sunt: scopul, omogenitatea, neomogenitatea, stabilitatea, durabilitatea temporală, frecvența fenomenologică, structura, schimbul, funcția.

În cazul limitelor naturale problema principală care apare la trasarea acestora este identificarea lor. Identificarea limitelor constă în capacitatea de recunoaștere în teritoriu sau pe un material cartografic a acestora, având ca suport o bază conceptuală elaborată în acest sens.

În cazul limitelor antropice, impune spațiului geografic sau teritoriului din necesitatea cunoașterii (omul nu poate gândi lucrurile în afara limitelor) și posedării acestuia, trasarea se realizează în primul rând în funcție de scopul urmărit (cunoașterii, poziționării, clasării, delimitării, structurării), dar și caracteristicile amintite anterior în urma unei analize elaborate complex.

Identificarea limitelor naturale și trasarea limitelor antropice se constituie într-o problemă de principiu ontologic, care asigură o cunoaștere corectă ulterioară a spațiului, o gestionare durabilă a acestuia.

Voluntarismul identificării și trasării limitelor constituie primul pas spre acceptarea dezordinii în cunoaștere, care se induce și se amplifică ulterior prin intermediul erorilor umane în gândirea și organizarea structurilor spațiale.

3. RAPORTUL DINTRE LIMITĂ ȘI DIMENSIUNE

Dimensiunea - expresie cantitativă a spațiului, rezultantă a nevoii omului de a exprima, defini spațiul (inclusiv spațiul geografic), se repercutează direct și indirect în definirea tipului de limită, respectiv în trasarea acesteia. Holarhia spațiului geografic (definirea în cadrul spațiului geografic planetar a unor spații de rang inferior, până la spații de detaliu) determină apariția holarhiei limitelor (existența unor limite generale, globale, de la care se coboară spre limite de rang inferior, cu caracter local sau de detaliu) (Fig. 1).

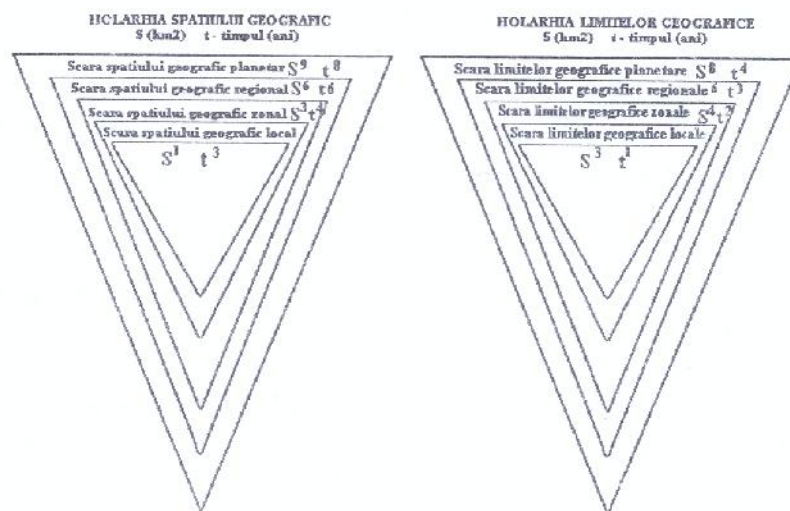

Fig. 1. Holarhia spațiului și a limitelor geografice

Limitele (limitele sunt de fapt arii de tranziție) se dezvoltă (conturează) spațial, diferențiat, în raport de nivelul holarhic de pe care le abordăm. Astfel, o limită globală sau regională abordată de la nivel local (ultimul nivel holarhic) corespunde practic cu o fâșie de tranziție sau chiar cu o zonă, în cadrul căreia se pot diferenția alte tipuri de limite. În schimb, o limită locală, abordată de la nivel global devine invizibilă, caracteristicile spațiale de detaliu uniformizându-se.

Din acest punct de vedere problematica limitelor se impune a fi abordată holarhic (prin prisma scării geografice) în funcție de scopul studiului (gradul de detaliere spațială pe care îl cere acesta).

Ținând cont de implicațiile de ordin funcțional ale limitelor naturale, antropice, post antropice în sistemele geografice, se impune identificarea acestora, iar apoi abordarea realității teritoriale în contextul funcțional dictat de limite.

Dimensiunea spațială a limitelor naturale, respectiv rangul limitelor antropice impun în cadrul spațiului geografic comportamente diferențiate ale elementelor și sistemelor geografice. Astfel, în cazul dinamicii unui component sistemic sau sistem, limitele de dimensiune sau rang mic, respectiv mediu, au rol de director (de orientare a fluxurilor), iar cele de dimensiune sau rang mare rol de barieră.

Rolul de director sau barieră al unei limite este determinat și de dimensiunea și forța cumulativă de tip sinergic a sistemului dat. Astfel, în cazul unor sisteme mici, cu forțe cumulative de tip sinergic de slabă intensitate, limitele de dimensiuni mici sau medii și rang inferior se pot constitui în limite de tip barieră, ceea ce nu se întâmplă în cazul sistemelor mari de dimensiuni regionale sau planetare (sisteme hidrografice de tip fluvial, mase de aer, comunități statale, concernuri industriale, etc.), care penetrează sau înglobează limitele de rang inferior (interfluvii secundare, unități montane și deluroase de mică dimensiune, limite administrative locale sau zonale, etc.).

4. TIPOLOGIA LIMITELOR

Complexitatea organizării și structurării învelișului geografic, în care se identifică o multitudine de geosisteme de diferite ranguri ierarhice și având diferite funcții, forme și structuri, amplasarea spațială a geosistemelor pe planuri și sub diferite unghiuri față de fluxurile materiale și energetice, acestea fiind rezultanta acțiunii permanente a forțelor endogene (telurice) și exogene (cosmice) în raport cu învelișul geografic, determină apariția existența și dezvoltarea unei game variate de limite.

În vederea facilitării analizei și interpretării limitelor se impune abordarea tipologiei acestora pe categorii (C), tipuri (T) și subtipuri (St) de limite, care constituie suportul unei viitoare interpretări și clasificări a acestora. În fig. 2 se poate observa tipologia limitelor geografice.

În funcție de caracterul interacțiunii proceselor naturale, limitele naturale se împart în:

- **limite de tip barieră** (ce împiedică legătura). Acestea au caracter determinabil, datorită faptului că sunt formate din limitele naturale ale mai multor componente ale peisajului (masiv muntos, cursuri hidrografice mari, țărături accidentate, stâncoase, etc).

Limitele de tip barieră se împart în raport de intensitatea manifestării și tipul de efect exercitat asupra componentelor sistemice sau sistemelor în:

- **limită (barieră) cu proprietăți de absorbție maximă**. Acest tip de limită atrage și respectiv absoarbe fluxul, componentele sistemice sau sistemul în totalitate, chiar și informația, determinând dezafectarea (dezorganizarea) acestora (ex. unități, lanțuri montane mari, cursuri de apă de tip fluvial, limite de comunități statale, limite de influență totală a concernelor bancare, industriale, etc.). Aceste limite, bariere, acționează cu precădere asupra fluxurilor și sistemelor mici și mijlocii cu dezvoltare în exterior.

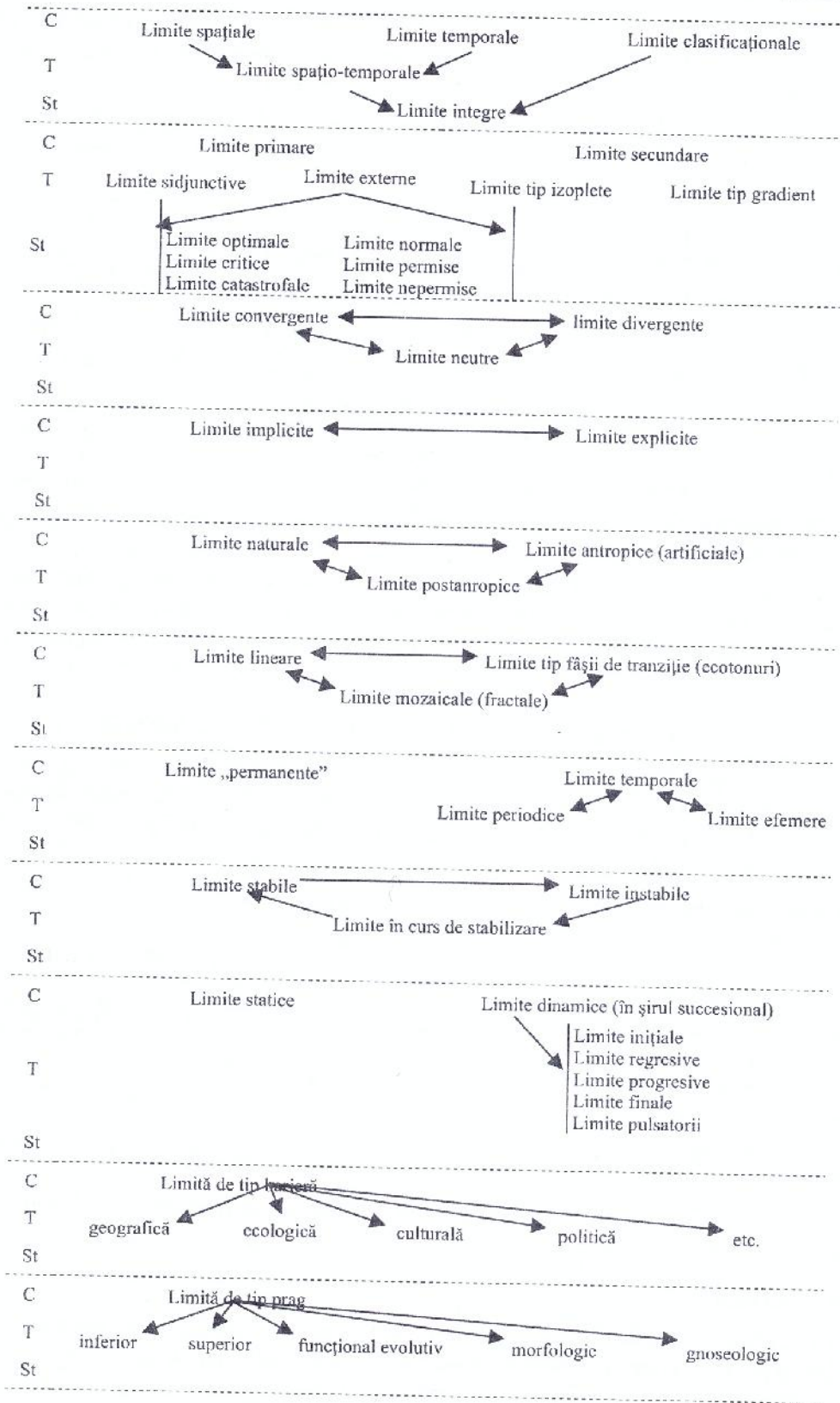

Fig. 2. Tipologia limitelor geografice

- **limită (barieră) cu proprietăți de absorbție.** Acest tip de limită atrage și respectiv absoarbe parțial fluxul, componentele sistemice sau sistemul, determinând modificări structurale ale acestora.
- **limită (barieră) cu proprietăți de respingere.** Acest tip de limită are proprietatea de a respinge fluxul, componentele sistemice sau sistemul, stopând dinamica, deviind direcția de deplasare sau atenuând intensitatea acesteia.
- **limite de tip contact (de legătură).** Acestea reflectă o tranziție de contact și sunt caracteristice unei zone sau fâșii de contact (liziera pădurii, unități hidrografice de dimensiuni mici, țărături joase, etc.). Forma spațială a limitelor de contact poate fi lineară, sinusoidă, în benzi, în pete.
- **limită de tip prag.** La baza existenței, dezvoltării și evoluției limitelor naturale stau “legile naturii” (legile fizice, legile geografice, legile sistemice, legile ecologice) (Pounds, 1954).

5. FUNCȚIA LIMITELOR

Funcția primordială a limitelor în cadrul învelișului geografic este aceea de *barieră* sau *filtru* în calca acțiunii factorilor exogeni (străini) geosistemului. De aici deducem că însăși geosistemele, singure sunt interesate să-și construiască și să întrețină limitele, acestea reprezentând prima formă de apărare a intereselor interne.

În cazul limitelor gândite și trasate artificial, pentru a atinge anumite scopuri într-un oarecare studiu, regionale sau clasificare, se pune în evidență mai mult funcția de *localizare* decât cea de *separare*, prin aceasta funcțiile de legătură-separare devenind preponderent obiectul analizelor practice.

6. METODOLOGIA IDENTIFICĂRII ȘI TRASĂRII LIMITELOR

La baza identificării și trasării limitelor stau o serie de motivații, argumente, trăsături de specificitate, elemente de analiză și sinteză, care derivă de la o componentă sau mai multe componente geografice. Elementele fundamentale care stau la baza identificării tipului de limită și a trasării acestora se subdivid în:

- elemente de omogenitate
- elemente de neomogenitate
- elemente de stabilitate, care au o durată a timpului permanenței existenței lor mai mult de un an de zile
- elemente de instabilitate, cu caracter efemer sau circade (cu un timp de existență mai puțin de o zi, părți de zi)
- elemente de structură
- elemente ale schimbului
- elemente ale funcției
- elemente ale scopului

După modul cum se identifică și se trasează limitele se deosebesc două metode: metoda calitativă și cea cantitativă.

6.1. Metoda calitativă

Identificarea și trasarea limitelor prin metoda calitativă are la bază elementele amintite mai sus, care au menirea de a pune în evidență diferențierile teritoriale de structură, formă, stare ale sistemelor geografice și folosindu-se din aproape în aproape puncte și aliniamente, în cadrul cărora se remarcă caracteristici de același gen ori similare ce separă anumite însușiri geografice, se poate trasa un tip distinct de limită în teritoriu.

Stabilirea și trasarea limitelor prin această metodă se poate baza și pe observații și constatări realizate pe teren, prin interpretări operative ale situațiilor corelate cu rezultatele unor studii efectuate anterior, fără a se apela la anumite măsurători, calcule determinate de cunoașterea diferitelor valori de indici cantitativi. În consecință, un asemenea procedeu nu mai este anticipat sau mijlocit de operații de calcule, analize și interpretări de date efective. Modalitatea se bazează, în principal, pe observația din teren, pe interpretări de hărți topografice, hărți geografice de diferite tipuri, geologice, geofizice, acrofotoame, alte materiale documentare.

În acest fel se procedează în mod obișnuit la trasarea limitelor generale, majore, vizibile în cadrul teritoriului, care au caracter permanent, pentru relief (geomorfologice), climatice, hidrologice, biogeografice, limite de așezări umane, limite pentru areale demografice, limite de repartiție a industrii, agriculturii, transportului, turismului, protecției mediului.

Transpunerea limitelor identificate prin această metodă pe suport cartografic se realizează prin intermediul unor semne distincte, gândite în acest sens (linii color de diferite grosimi, întrerupte sau continue, hașuri, benzi, etc.) în funcție de scopul studiului și tipologia limitei.

6.2. Metoda cantitativă

Stabilirea și trasarea limitelor prin această metodă are la bază interpretarea informației statistice obținute prin măsurători și calcule despre un teritoriu sau sistem și stabilirea unor valori de tip limită, care ulterior sunt atribuite, identificate în acel teritoriu. Valorile de tip limită redau schimbări de stare, modelare, funcții specifice pentru regimul de existență și manifestare a fiecărei componente peisagistice, sistemice naturale și structurale socio-economice. Limitele rezultate din prelucrarea unor valori absolute și relative marchează etape, faze, momente de ilustrare a unor condiții, efecte de cadru cantitativ ca expresie a unor anumite calități. Acest tip de limite nu sunt vizibile în teritoriu și au un grad ridicat de instabilitate spațio-temporală (au caracter efemer sau circade). Din această categorie fac parte limite de tip izolinie (curbe de nivel, izoterme, izohiete, izobare, izonefe, izocrone, etc.), indici de tip limită, grafice meteo-climatice, hidrologice, diagrame aplicate în fitogeografie, zoogeografie, indici și grafice utilizate pentru caracteristicile demografice, analiza activităților pe ramuri ale industriei, agriculturii, transportului și căilor de comunicație, activități turistice, indici și valori de tip limită ce marchează rupere de echilibre (geografice, ecologice, climatice, hidrice, demografice, economice) parametri morfometrici ai reliefului, limite de manifestare a unor tipuri de feedback, limite de tip praguri funcționale.

Transpunerea limitelor identificate prin această metodă pe suport cartografic se realizează prin intermediul unor semne distincte gândite în acest sens (linii color de diferite grosimi, întrerupte sau continue, hașuri, benzi, grafice, valori de tip limită transpuse direct pe suportul cartografic, etc.) în funcție de scopul studiului și tipologia limitei.

7. LIMITELE ÎN ORGANIZAREA SPAȚIULUI GEOGRAFIC ȘI AMENAJAREA TERITORIULUI

Funcțiile limitelor în procesele de amenajare a teritoriului sunt următoarele:

- funcția geoinformațională, în sensul de distribuție, sistematizare și redare spațio-temporală a informației geografice;
- funcția de delimitare geografică a componentelor naturii;
- funcția de interacțiune a diferitor componente geografice și geosistemice;
- limitele geografice permit aprecierea potențialului propriu de autodezvoltare în geosistem și dependența acestuia de structurile de rang superior;
- funcția ecologică, fixarea teritorială a problemelor ecologice reale sau potențiale;
- funcția normativă, ce permite folosirea metodelor de gestiune a spațiului;

CONCLUZII

Prin intermediul acestui articol care, este o încercare de a surprinde esența conceptului de limită, dorim să relansăm dezbaterile științifice asupra acestui subiect, extrem de sensibil și important în contextul actului de dezvoltare a științei geografice, deoarece de reușita utilizării acestuia în gândirea teoretică și activitățile de cercetare și proiectare depinde însăși exactitatea, calitatea, complexitatea studiilor realizate, care reprezintă, în final, suportul științific-informațional al amenajării teritoriului.

BIBLIOGRAFIE

- Chorley, R., Haggett, P., (1969), *Socio-Economic models in geography*, University Paperbacks, Methuen: London.
- Erdeli, G. (1999), *Dicționar de geografie umană*, Editura Corint, București.
- Grigore, M., (1993), *Conceptul noțiunii de limită utilizat în sistemul științific al disciplinelor geografice*, În analele Universității București, geografic, Anul XLII.
- Ielenicz, M., (1999), *Dicționar de geografie fizică*, Editura Corint, București.
- Liiceanu, G., (1994), *Despre limite*, Editura Humanitas, București.
- Mac, I., Petrea, D., (1994), *Tranziția și implicațiile sale în desfășurarea proceselor geografice*, În Studia Universitatis "Babeș-Bolyai", seria geografic, XXXIX, 2, Cluj-Napoca.
- Mihuț, L., Lauritzen B., (1999), *Modele de politici sociale*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Petrea, D., (1998), *Pragurile de substanță, energie și informație în sistemele geomorfologice*, Editura Universității din Oradea
- Umberto, Eco, (1991), *Limitele interpretării*, Editura Pontica, Constanța.
- *** DEX (1996), Editura Univers Enciclopedic, Ed. II, București.